

Cilt VII

Nisan 1930

Sayı III

DARÜLFÜNUN
EDEBİYAT FAKÜLTESİ
MECMUASI

Felsefe, İctimaiyat, Tarih, Coğrafya, Edebiyat.

İki ayda bir neşrolunur

BU SAYIDA:

MAKALELER.

İzmir civarının bünyesine ait tetkikler E. Chaput ve İbrahim Haklı	Sahife 161-183
Kır evlerinin coğrafyası, A. Macit	184-227

COĞRAFİ NOTLAR.

XIX ve XX inci asırlarda kıt'alar arasında muhaceret A. Macit	228-232
---	---------

BİBLİOGRAFYA.

Géographie Universelle külliyyatı: Orta ve Cenubi Amerika, A. M.	233-237
---	---------

COĞRAFİ HAREKETLER.

Asyanın tarihten evvelki coğrafyasına ait malumat, A. M.	238-240
---	---------



İstanbul — Şehzadebaşı
Evkaf Matbaası
1930

NOTLAR

XIX VE XX İNCİ ASIRLARDA KİT'ALAR ARASINDAKİ MUHACERET.[1]

Beynelmilel mesai Bürosu, Birleşmiş Amerika Devletleri National Bureau of Economic Research'ın teşvik ve yardımıyla kıt'alar dahilinde ve kıt'alar beynindeki muhaceret hareketleri hakkında bir ankete girişmiştir. Gaye mümkün olduğu kadar geri zamanlara çıkmak suretiyle ve bilhassa XIX uncu asrın başlangıcındanberi bütün dünya memleketlerindeki muhaceret istatistiklerini ve bu bapda elde edilecek mutaları beynelmilel tablolarla göstermekten ibarettir. İşbu anketin muassaladedî neticelerini havi birinci cildi intişar etmiştir [2]Eserin başta-rafı cemolunan istatistiklerin bir tarihçesine hasrolunmuştur. Bu tarihçeye göre bu babda ki istatistikler ancak muhaceret hareketleri tekâmüle doğru yürüdükçe ve bunları hükûmetler tanzim ve bunlara nezaret ettikçe sıhhatli ve umumî olmağa başlamıştır. 1820 den 1924 e kadar continent lar beyninde vaki olan muhaceretleri muhtasar bir surette tetkik eden müellif,intercontinental muhaceret ismi altında ister vasi bir okyanus ile ve ister sadece ufak bir deniz tabakasıyla ayrılsın, muhacirin hareket noktasıyla muvasalat noktası ister siyasî aynı bir hakimiyet altında olsun ister ayrı ayrı hakimiyetler altında bulunsun umumiyetle bir kıt'adan diğer kıt'aya olan tebdili mekânı kastetmiştir. Meselâ Şimalî Amerika ile Cenubî Amerika arasında vaki olan muhaceret hareketleri tetkik olunur iken bu hareketlerin sadece deniz tarikiyle olanları nazarı dikkate alınmış, bir kıt'adan diğerine kara yollarıyla olanları tetkikten hariç bırakılmıştır.

Kıt'alar beynindeki muhaceret tarihi bize iki büyük devir göstermektedir. 1800 senesinden 1850 senesine kadar olan devir esnasında muhacereti göze aldırانlar hemen daima memleketlerindeki bir sebebdan dolayı vatanlarını terk ediyorlardı ; demekki muhaceretidoğuran sebep hareket memleketlerinde idi. İkinci devre yani 1850 den son -raki devrede ise muhaceret hareketini tevlit eden dahaziyade deniz aşırı muvasalat memleketlerinin gitgide artmakta olan cazibesidir .

[1] Imre Ferenczi, Une étude historique des statistiques des migrations (Revue Internationale du Travail, 1929, XX,

[2] International Migrations, vol. 1: statistics. Compiled on behalf of the International Labour Office, Geneva, with Introduction and notes by Imre Ferenczi, and edited on behalf of the National Bureau of Economic Research, by Walter F. Willcox, New York, National Bureau of Economic Research, Inc. 1929, 1112 p.

Kütle halinde muhaceretler ancak ihtilâl ve İmparatorluk muharebelerinden sonra başlamıştır. Bu muharcıların ertesinde 1816 senesi pek vasi bir muhaceret hareketi hazırladı, bu hareketi ise ancak harpların tevhit ettiği tahribat; idarî suiistimallerin uyandırdığı fenalık; siyasî ve dinî ademî memnuniyet ve nihayet o seneki mahsulün fenalığı ile (Almanya'da sadece Bade grandükalığında Amerikaya gitmek için 20 000'den fazla pasaport talebi vaki olmuştu) izah edebiliriz. Bu vasi muhaceret dalgası hiç olmazsa berrî Avrupa için-1818 senesinden itibaren mahsuller iyi olmağa başlamıştı — az sürdü; fakat sanayî buhranlarla epice sarsılan Büyükbritanya adeta resmen teşvik ettiği muhaceret delaletiyle işsizliğe bir ilaç bulabileceğini umit ediyordu; 1819 senesinde İngiltereyi terkeden muhacirlerin mikdarı 35 bin idi, ilkdefa yüz bini 1832 de geçti.

Zaten 1830 a doğru, hemen hemen 1850 ye kadar devam eden yeni bir safhaya giriliyor . Rusya müstesna olmak üzere bütün Avrupada ser-vage'ın lağvı muhaceretin en büyük ve adeta kanunî maniasını ortadan kaldırıyordu. Diğer taraftan sanayî mahsulatin tezayüdü neticesi olarak ahali artmakta ve böylece bir amele fazlalığı belirmektedir . Muhtelif Avrupa devletlerinde muhallî sebepler umumî sebeplere münzam oluyordu. Britanya adaları için muhacirler dalgası, nescî senayie tatbik edilen yeni usullerin kurbanları olan sanatkârlar ve serbest mübadele usulunun tatbiki neticesi olarak kırların fakirleşmesinden mutazarrır olan küçük eshabı arazi ve çiftçiler ile kabarıyordu; bu serbest mübadele siyaseti bilhassa ziraî memleket olan İrlanda için pek feci oldu , bundanbaşka 1846 ve 1847 senelerindeki patates mahsulü fenalığından dolayı İrlandanın nekadarkıvrandığı da malumdur; 1849'de Büyükbritanyadan muhacir sıfatıyla çıkan 299849 kişiden 218842 si İrlandadan idi. Köylü sınıfının sefaleti, ev tezgâhı halindeki sanayiînin inhitatı, ihtilâl hareketlerinin ademî muvaffakiyeti ve bu hareketi takip eden aksülamel Almanya'da dahi muhacir miktarını kabarttı ; zaten deniz aşırı diyarlarda teşekkül etmeğe başlayan Alman ocakları alman muhacirleri için birer cezb merkezi teşkil etmekte idi , 1844 de Alman ve ecnebi limanları 46 bin 1847 de 108 bin 1854'de 240 bin Alman muhaciri sevketmişlerdi.

Bundan sonra müellifin de işaret ettiği vechi üzere ikinci büyük devreye giriyoruz. Buzamana kadar muhacereti doğuran sebepler bir dereceye kadar menfi ve adeta hareket memleketinin bir def noktası teşkil etmesinden münbais idi. 1850-1860 dan itibaren muhaceret tam manasiyle müsbet bir hal almıştır; bu tarihten sonra olan muhaceretler daha ziyade deniz aşırı memleketlerin, buralarının daha iyi tanın-

ması ve daha iyi işletilmesi muvaffakiyet ümitlerini kuvvetlendirmeğe başladığı andan itibaren zihinler üzerine yaptığı efsanevî tesirlerden mütevellittir. Bundanbaşka seyahatların maddî şartları da değişmiştir; 19 uncu asrın nısfı evvelinde muhacir olmağa namizet birçok kimseler seyahat masrafının çokluğundan ve deniz yolunun sonsuz tehlikelerinden ürküyorlardı; şömendöferlerin, buhar ile müteharrik vapurların terekkiyatı ve bahrî nakil vesaitindeki teknikin islâhı bu tereddütlere, bu ürkmelere bir nihayet vermiştir; diğer taraftan büyük vapur kumpanyalarının en hücre kırlara varıncaya kadar giriştikleri azim propaganda da nüfus hareketlerinin tezayüdünde mühim rol oynamıştır. Ancak bu ummî sebeplerden başka harp, ihtilâl, katli am(pogrom)gibi arizî hadiselerden mütevellit tesiratin da muhaceret hareketlerini tevsî ettiklerini unutulmamalıdır. Nihayet Avrupa muhaceretinin merkezi sikletini değiştirdiğini de hatırlamalıdır, 1860 dan 1890 a kadar daima terakki eden bir safhadan sonra, bu merkezi siklet Garbî Avrupadan Cenubi-Şarkî ve Şark Avrupasına geçmiştir.

Büyük cazibe merkezi, namahdut muhacir kabul etmeğe hazır ve muhacirlere gitgide yükselen bir gündelik verebilmeğe amade Birleşmiş Amerika Devletleri idi. 1880 ne doğru altın humması buraya hiç görülmemiş bir muhacir seli akıttı. B. A. D. lerinde iktisadî buhranlar ve dahilî muharebeler yüzünden muvakkat olarak yavaşlayan inkişaf eski parlaklığını iktisapta gecikmedi ve nihayet büyük sanayiî tekâmülünün tesiri altında ve toprakların Garbe doğru istimarını da istihtaf eden *homestead* kavanini sayesinde emsali görülmiyen bir nisbet ve şümülü buldu. Mamafî B. A. D. leri haricinde kütle halinde muhacerete yeni topraklar ve sahalar da açılmıştı. Bu vasi sahalar Cenup nısıf kürrenin, birer servet membaı gibi telekki olunan yeni toprakları idi.

XIX ve XX inci asırlarda beşeriyet işte böylece muazzam bir yer değiştirme vakıasına şahit oldu. Yapılmağa başladığını söylediğimiz tetkikattan alınan neticeye göre 1800 senesi ile 1924 senesi arasında bütün dünya kıt'aları beyinde vaki olan hicretlerin toparlak hisap ile miktarı pek tahmini olarak altmış milyonu geçmektedir. (bu yekûna Rusyadan Sibiryaya olan muhacir akını dahil değildir). Daha az tahmini hesaplara istinat eden bazı tetkikat 1846-1924 devrindeki muhacirlerin miktarını 50 milyona çıkarmaktadır. Bu son rakamlara ne Çin'deki ve nede Balkan memleketlerindeki muhaceret hareketleri dahil değildir. Buda bize Avrupalıların dünya üzerindeki ittisa kabiliyetlerinin parlak bir delilini verir.

Avrupa 1846 dan 1924 senesine kadar 48 milyondan fazla mufarekat

kaydetmiştir. Biritanya adaları bu mufarekatın en mühim sermayesini yani 17 milyonunu vermiştir. Sonra sıra ile Akdeniz yarım adaları gelir: İtalya 9,474,000, 1,633,000 ni Portekize ait olmak üzere İberik yarım adası 5,947,000. Orta avrupanın hissesi 6 milyonu Almanyaya ve 4,878,000 ni Avusturya Macaristana ait olmak üzere aşağı yukarı 11 milyona yakındır. Zaif olanı ahalisine nisbetle İskandinavya yarım adasının bu bapdaki hissesi pek mühimdir (1,454,000 İsveç ve 804,000 Norveç). Avrupanın tam zıttına olarak muhaceret hareketlerinde Sarı alemin rolü pek azdır. 1846 dan 1924 de kadar Biritanya Hindistanı 1,194,000 muhacir vermiştir. Japonyaninki ise yarım milyonu bile bulamamıştır. Çine gelince burasının 1820 den 1924 de kadar bir milyona yakın muhacir verdiği tahmin ediliyor. Muvasalat memleketleri meyanında Şimalî Amerika en çok muhacir yutan bir memlekettir. 1821 den 1924 de kadar 38 milyondan fazla muhacir massetmiştir. Bu miktardan 33 milyonu B. A. D. leri hudutları dahiline yerleşmiştir. 1821 ile 1890 seneleri arasında gelen muhacirlerin beşte dördü Şimalî ve Garbî Avrupadan gelmişti; 1891-1915 arasında ise gelen muhacirlerin üçte ikisini Cenubî ve Şarkî Avrupa vermiştir. B. A. D. leri topraklarına kabul edilecek muhacirlerin adedi tahdit ve her sene geleceklerin miktarı tesbit edildiğinden beri bu nisbet beşte ikiye kadar düşmüştür.

1821 den 1924 de kadar 4,520,000 muhacir alan Kanada senevî hemen hemen B.A. Dleri kadar muhacir çekmekle işe başlamıştı, B.A.D. lerinin bu hususta Kanadaya olan faikiyeti 1836 dan itibaren büsbütün belirmiştir. İlkönceleri Kanadaya akan muhaceret selini sadece Biritanya adaları beslemekte idi, bilâhara 1856 dan 1870 e kadar Almanlar bu selin üçte birini teşkil ettiler; 1881 den beri Kanadaya hicret edenler meyanında en büyük mevkii yüzde altmış ile B.A.D. leri tutmağa başlamıştı. 1901 den itibaren ise Biritanya adaları ile B.A. D. lerinden herbiri Kanadaya yüzde 35 nisbetinde muhacir göndermeğe başladılar; Biritanya imparatorluğunun kolonizasyonuna mütedair olan kanun bu nisbeti Biritanya lehine olmak üzere mahsus derecede kabartmıştır.

İhtilâller ve istiklâl muharebelerinin devam ettiği ve siyasi iğtişâşatın kronik bir hal kesbettiği müddetçe Cenubî Amerika muhacir celbine az müsait bir saha gibi telâkki olundu: Diğer taraftan bu kıt'aya adam göndermek hususunda en müsait bir mevkide bulunan İspanya bilâkis uzun zamanlar İspanyolların bu eski müstemlekelerine gitmelerini büsbütün men değilse bile elinden geldiği kadar tahdide çalıştı. Arjantinde muhacir tavattunu (1857 den 1924 de kadar 5,486,000 kişi) meşrutiyetin takarrüründen (1853) ve esaretin ilgasından sonradırki tam manasıyla inkişaf ve tekâmül edebildi ve şümullendi: burada

İtalya uzun müddetler birinci rolu oynadı, badehu bu rol İspanyaya geçti. Brezilya her milletten ecnebiye kapularını 1814 den itibaren açtı; fakat bu müsaade ancak 1818 den yani katolik olmiyanların Brezilyaya girmelerini menneden kanunun ilgasından ve Brezilya hükûmetinin muhacir celbi için Avrupada hakiki propagandalara girişmesinden sonradırki semeresini vermeğe başlamıştır. Mamañi zencilerin ithali XIX uncu asrın bütün nısfı evvelinde avrupalı muhacirin vüruduna ragmen herhalde butun ehemmiyetini muhafaza etti. Brezilya 1821 den 1924 de kadar evvelâ bilhassa Almanlar ve badehu Portekizliler olmak üzere 3,855,000 muhacir aldı, 1876 dan 1900 senesine kadar İtalyanlar Brezilyaya gelen muhacirlerin yüzde 40 ilâ 63 nü teşkile kadar vardılar, falcat Portekizliler bugün bu hususta birinci sırayı işgal etmektehler.

1861 den 1924 de kadar Avusturalyaya gelen muhacirler 2,640,000 raclesinde olup kısmı azamı Biritanya adaları menşelidir.

Ecnebî memleketlerinde ana vatanda küçük bir mülk alacak kadar para yaptıktan sonra ilk yuvalarına dönen ve bu suretle bir muhaceret aksi ceryanı uyandıran hareketten bahsetmezsek muhaceret ceryanlarının tetkiki tamam olmuş olmaz. Bu temayül pek erkenden Arjantinde kendini göstermiştir. Burada 1867 den 1924 de kadar safi tavattun yani tavattun edenlerin, tekrar geldikleri yerlere dönenler üzerine olan tefavütü, fazlası gayrı safi tavattunun sadece yüzde 53 ne irişebilmiştir. B. A. D. lerinde safi tavattun 1908-1924 devresi için yüzde 62 yi bulmuştur. Avusturalyadan geriye dönme bilhassa çoktur; Cenubi Afrikanınkine gelince bazı senelerle geri donenlerin miktarı tavattun için gelenlerin mikdarına faik bir hal almaktadır.

Beynelmilel mesai bürosunun başladığı anketten şimdilik istihsal edilebilen umumî ve pek müfit mutalrda işte biriki tanesi. Bunlar intişar etmek üzere olan veya hazırlanmakta bulunan mütebaki ciltlerin ehemiyeti hakkında bize bir fikir verebilecek mahiyettedirler[I].

Ph. Arbos

A. M.

Annales de géographie 15 Janvier 1930

sahife 84 - 88

[1] Beynelmilel mesai bürosunun bu anketi bu nevi anketlerin ancak ikincisi ve daba şümüllüsü telâkki olunabilir. Zira Amerika kongrası da bu hususta resmî büyük bir anket yapmış ve bu anketi 42 eiltlik bir külliyyat halinde neşretmişti, Hatta bu anketin bir neticesi ve bağlaması olmak üzere Isaac Horwich 1912 senesinde New-York da Immigration and Labor. the economic aspect of european immigration to the United States adlı muazzam bir eser neşretmişti. Bundanbaska yine beynelmileli ve millî muhaceretlere ait pek sıhhatli ve müfit malumatı Association internationale de la Lutte contre le chômage'ın 1913 senesi teprini evvel -kânunu evvel biilteninde bulabiliriz. (tercüme eden)